

Апстракт: У овом раду се разматрају четири извора за утврђивање критичког издања спјева у драмској форми *Шћейан Мали* Петара II Петровића Његоша. Први је извор сачувана прва страница пјесниковог аутографа из 1847. године (двје прве реплике сердара Вукала и прва реплика игумана Теодосије Мркојевића с пратећим прозним секвенцама, из прве појаве првог чина) (т. 1), други – четврта појава првог чина објављена латиницом почетком јула 1850. године у јунском броју тршћанског листа *Jadranski Slavjan* (т. 2), трећи – исти тај фрагмент објављен неререформисаном ћирилицом у децембру 1850. године у београдском листу *Србске новине* (т. 3), а четврти и основни – прво издање дјела објављено у марту 1851. године у Трсту, а штампано у Загребу (т. 4).

У раду се примјењује интертекстуална поредбена анализа наведена четири извора како би се отклониле штампарске грешке првог издања спјева (и неоправдане редакторске измјене Андрије Стојковића) у циљу утврђивања изворног текста. Анализа показује да је текст дјела био, прије него што буде одштампан реформисаном Вуковом ћирилицом, преписан латиницом с Његошевог рукописа (или ауторизованог чистописа, који је преписао за штампу неко други), а тај рукопис је био остварен позном верзијом славеносрпске графије и ортографије, која се користила средином XIX вијека.

У раду се такође коригује раније прихватано датирање писма чији је концепт написан Његошевом руком на полеђини листа с првом страницом аутографа *Шћейана Малої* и успостављају двје интертекстуалне паралеле између тога писма и посљедњег Његошевог спјева.

Кључне ријечи: Петар II Петровић Његош, спјев *Шћейан Мали*, Његошеви аутографи, Његошева преписка, критичко издање, лист *Jadranski Slavjan*, лист *Србске новине*.

Пристап

0. Критичко издање *Шћейана Малої* засновано је на четири извора – на једном рукопису и на три публикације, и они служе за утврђивање критичког издања спјева. Увидом у сва та четири извора и њиховом компаративном анализом утврђују се штампарске грешке и неоправдане редакторске измјене првог издања које је у Трсту издао а у Загребу штампао Андрија Стојковић, 1851. године [даље: *АС 1851*].

Поред наведена четири извора, за реконструкцију штампарских (и редакторских) грешака служи интертекстуална анализа првог издања *Шћейана Малої* с другим текстовима, као и палеограф-

ска анализа Његошевих рукописа, прије свега вокалских графема у њима, које је наш пјесник писао на специфичан начин тако да су их каснији приређивачи Његошевих дјела често погрешно идентификовали. Ова два питања (и два одјељка „Реконструкције штампарских грешака“ будућег критичког издања) биће размотрена посебно.

Од претходних издања за историју питања о коришћењу четири извора који служе за утврђивање изворног текста спјева од извјесног значаја су само издања три приређивача.

(1) У издању које је приредио Милан Решетар (Петровић Његош 1955: 193–197) наведене су, са ознаком А, варијанте из *Србских новина* [даље: *СН 1850*], али се нигдје не указује одакле су оне. То је вјероватни разлог што су каснији приређивачи оставили без икакве пажње тај Решетарев текстолошки поступак. Друга је ствар што објављени фрагмент уопште и није аутограф, па ни дипломатичко издање: то је просто издање у коме је примијењена стара ортографија, али с бројним нетачно прочитаним мјестима (и неколика прескочена) и с неадекватном редактуром. Другим ријечима, то нису никакве пјесникове варијанте него претходна публикација текста која се морала критички преиспитати.

(2) Два приређивача издања *Шћейана Малої*, Јевто М. Миловић и Александар Младеновић, доносе, уз подробен опис, снимак Његошевог аутографа фрагмента спјева [даље: *АГ 1847*] (Миловић и снимак писма на полеђини).

На основу аутографа Јевто Миловић је у свом издању неоправдано измијенио 13. стих спјева:

отворте се витешке гробнице,
сáма̄ славо, сáмо̄ прибежиште,
по̄ Ко̄сову, ср̄бскијех јунака̄ –
ево зоре̄ на ваше брегове
да нам општу обáс̄ја̄ светињу
и аманет наше народности;
[ШМ 2018: 10–15]

у његовом издању и транскрипту рукописа стих гласи: ево зоре на више брегове (Петровић Његош 1965: 16, 392). У посебном прилогу под насловом „Рукопис прве двије странице *Лажно цара Шћейана Малої*“ (стр. 387–398, с уметнута два листа снимка) Миловић, између осталог, категорично тврди да у 13. стиху спјева треба читати (на) *више* (брегове) те да је у 16. стиху пјесник нарушио изосилабизам, тј. написао стих у којем је недостајао један слог:

Има подоста разлика између стихова у оригиналу и текста у првом издању *Лажно цара Шћейана Малої* из 1851. Стих 3. гласио је најприје у оригиналу: „Данас те је сунце огријало“, па је касније прецртан; њега нема ни у издању из 1851; [...] исти стих 14. гласи у оригиналу: „Ево зоре

на више брегове“; у издању из 1851. поткрала се у њему једна штампарска погрешка: „Ево зоре на ваше брегове“; стих 18. неправилан је у оригиналу: „Пропојте, високи Дечани“; у издању из 1851. он је добио један слог више: „Сад пропојте, високи Дечани“; [...]. (Петровић Његош 1965: 394).

Разлика у нумерацији стихова условљена је тиме што је у рукопису Миловић бројао и прецртани стих. Напомињемо да је фрагмент спјева заузео само прву страницу листа аутографа, а не двије: сам Миловић је, из техничких разлога, дио стихова пребацио на сљедећу страну, на којој је у оригиналу био само концепт писма. Умјесто изворног Његошевог наслова *Шћејан Мали*, Миловић узима наслов књиге коју је приредио Андрија Стојковић.

У *Објашњењима* Јевто Миловић, неоправдано, раздвојено коментарише стихове 10–12, на стр. 275–276, и стихове 13–15, на стр. 276, који представљају јединствену цјелину. То му је било потребно да оправда неадекватну корекцију замјеничког облика *ваше* придејским компаративом *више:

У свим досадашњим издањима *Лажној цара Шћејана Малој* стих 13 гласи: *ево зоре на ваше дрејове*. То је чита грешка. Овај стих мора гласити: *ево зоре на више дрејове*. У Његошевом рукопису тако он и гласи: *ево зоре на више дрејове*. То је једино и правилно. Мисао горњих стихова је ова: Прах, пепео, Немањића и Хребљановића треба да се весели, јер је настала прекретница у историји српскога народа. [...] За Српство се, дакле, зора рађа. Она „отвара врата истоку“ и већ је обасјала „више брегове“. (Петровић Његош 1965: 276).

Миловићева корекција (*ваше* → *више), коју каснији приређивачи нису прихватили и поред овакве вишеструко исказиване категоричности, мора се одбацити и из палеографских, и из лексичкосемантичких, и из контекстуалних разлога.

Прво, у рукопису пише ипак **ваше**, тј. графема **а** улази у лепезу Његошевих рукописних варијанти овог вокала; посвједочена варијанта графеме нимало не личи на варијетете вокала **и**, који није имао квачицу горе.

Друго, именица (ак. мн.) *дрејове* и овдје, као и у другим Његошевом текстовима, јесте семантички русизам: она има (додуше, пренесено) значење ‘обала (гробнице)’: кад се отворе витешке гробнице да се опојају, њихови крајеви су својеврсне њихове обале (а не „виши брегови“). Овдје треба напоменути да је семантички русизам могао бити потпомогнут архаичним дијалекатским значењем. Поред старог града Подгорице дио лијеве обале Мораче као локалитет зове се *Бријеј од Мораче*. Његош у Подгорици никад није био, али је свакако могао чути за овај микротопоним.

И треће, у наведених шест стихова не говори се о крунама Немањића и Гребљановића, које ће засијати, и о њиховим заставама,

које ће се развијорити (о њима се говори у првих шест стихова спјева), него о витешким гробницама српских јунака који су последије Косова стигли у Црну Гору као ново, славом овјенчано прибјежиште.

(3) Александар Младеновић је у своме издању подробно размотрио Његошев аутограф фрагмента спјева, а из снимка на посебном листу види се да он заузима само једну страну листа (на другој страни био је концепт писма, али њега Младеновић не наводи и не разматра).

Што се тиче 16. стиха, Младеновић је оправдано ставио велико слово и на првој компоненти еклезионима: Сад пропојте, Високи Дечани (Петровић Његош 2007: 24) не дирајући прилог *сад. Али је у поговору демантовао и објашњење Јевта Миловића (не помињући га) указавши „да се облик *Пройоийте* (2. мн. императ.) у 22. реду може читати *йройоийте* те, самим тим, одговарајући стих не мора представљати у Његошевом рукопису стих са девет већ са десет слогова. Првобитно написан на показани начин, стих с овим обликом могао је изазивати дилему у погледу укупног броја слогова, што је у првом издању овог Његошевог дела избегнуто уношењем прилога *сag*“ (Петровић Његош 2007: 307).

Наравно, ако је Јевто Миловић оцијенио да је у рукопису нарушен изосилабизам, то исто је несумњиво закључио и Андрија Стојковић додавши на почетку стиха паразитски прилог *сag* како би додао тобоже недостајући десети слог. То свакако није урадио Његош јер се из његове графиције (**пропоите**) јасно види четворосложни облик (тросложни облик по тадашњој ортографији био би написан друкчије: *пропойте).

(4) Александар Младеновић помиње и двије претходне публикације фрагмента спјева (Петровић Његош 2007: 299–300), али податке Дурковића Јакшића не исправља, што значи да их није ни видио, а камоли узео у обзир приликом рада на тексту спјева.

Из свега наведеног могу се извести два претходна закључка. Први: ниједан приређивач није користио фрагмент спјева који је, латиницом, објављен у тршћанском листу *Jadranski Slavjan* [даље: *JS 1850*]. Други: без ове публикације ранији приређивачи нису могли ваљано искористити ни податке из *Србских новина* нити доћи до закључка да је прво издање спјева штампано према латиничком протографу.

1. Његошев аутограф

1.1. Први, и најстарији извор је фрагмент пјесниковог аутографа, који се данас чува у Рукописном одељењу Матице српске у Новом Саду (сигнатура М 498). То је претходна верзија текста. Садржи, поред прозних ремарки, 36 стихова коначног издања. У издању

ШМ 2018 то су стихови 1–19, 23–39. У коначној верзији текста припремљеној за прво издање Његош је додао три стиха (у издању *ШМ 2018* то су стихови 20–22). Али има и других разлика.

(1) Најкрупнија измјена на релацији „аутограф → прво издање“ извршена је у стиховима 24–25. Стих 23, којим отпочиње прва реплика игумана Теодосије Мркојевића, није текстуално мијењан. Наредни, 24. стих у рукопису није преправљан, а 25. јесте – наводимо његову коначну рукописну верзију [види историју текста у т. 1.3.(4)]:

Стан' сердаре лаковѣранъ ли си [АГ 1847: 27. редак],
 поразбери па поса' отвори [АГ 1847: 28. редак],
 не валя ти мудростъ кадъ посрнешъ – [АГ 1847: 29. редак].

У првом издању та три стиха гласе (овдје и даље стихове наводимо према објављеном основном издању):

Ста̀н сердаре (лаковјеран ли си!):
 при'ђ' ђмјери па ћеш и скочити –
 ко посрне, мудрѡват му бране!
 [*ШМ 2018*: 23–25].

Као што видимо, стих 24. потпуно је измијењен, а у 25. извршена је прерасподјела тактова: трећи такт рукописа (*кад ѡосрнеш*) враћен је на почетак стиха у измијењеном облику (и преведен је из другог у треће лице: **ко посрне**), први и други такт рукописа (*не ваља ти мудрост*) помјерени су према крају стиха и измијењени (и преведени су из другог у треће лице: **мудроват му бране**). На семантичком плану најважнија је замјена именице *мудрост* глаголом у „крњем“ инфинитиву *мудроваи*: глаголска именица *мудровање* одговарала би по значењу, али има два слога више, док је именица на *ост* изведена од придјева *мудар*, тј. не мотивише се директно глаголом *мудроваи*(у).

(2) Стих 32^а гласио је:

па наипослѣ кадъ до тога буде [АГ 1847: 37. редак],

али је он у коначној верзији изостављен.

(3) У 34. стиху, који у аутографу гласи:

царъ се каже! но ако не буде, [АГ 1847: 39. редак],

замијењена су три посљедња слога, а том замјеном ефектно се остварује леонинска рима (римују се завршеци полустихова). Тако се у три стиха заредом, од четири којима се завршава прва реплика игумана Теодосије Мркојевића, појављује леонинска рима:

Док можеш, да се не одможе!
 Већѣ бруке̄ жалим него му̀кѣ̄.
 Цар се каже, но̀ ако у̀злаже̄ –
 та несрећа чему ће прилицат!
 [*ШМ 2018*: 32–35].

(4) Стих 35 гласио је:

твой разговоръ чему е приличанъ! [АГ 1847: 42. редак].

У коначној верзији он је сведен на други полустих, али је и он измијењен. То је сад поновљени полустих претходног стиха: та несрећа чему ће прилицат! [ШМ 2018: 35], нека врста реплицирања односно отпјева: Чему ће прилицат?! [ШМ 2018: –36], и ми га не укључујемо у општу нумерацију стихова, као ни реплицирање испред 40. стиха: Цар?! [ШМ 2018: –40].

Напомена

Треба још истаћи замјену адвербијала времена (**одъ Косова**), у првом полустиху 12. стиха, синонимичним изразом (**по Косову**). Разлог за ову измјену може бити двозначност конструкције у верзији из аутографа: она би могла бити схваћена и као (дијалекатска) атрибутивна предлошкопадежна веза у значењу ‘косовских (јунака)’, док је предлошкопадежна веза у првом издању једнозначно адвербијал времена у значењу ‘послије Косова’.

1.2. На основу пјесниковог аутографа кориговали смо текст првог издања у сљедећим правцима.

(1) Према аутографу измијенили смо ред ријечи у два стиха, од којих је први: како јарко *сунце на истоку* [на истоку сунце – *наша измјена*] [ШМ 2018: 5]. Његош користи инверзију како би раздвајањем компоненти сталног епитета нагласио завршетке полустихова.

(2) Према аутографу измијенили смо ред ријечи и у стиху: веће *жалим бруке* [бруке жалим – *наша измјена*] него *муке* [ШМ 2018: 33]. У овом другом примјеру Његош користи инверзију како би на завршецима полустихова остварио леонинску риму. Нисмо у овом стиху замијенили прилошки компаратив *веће* првог издања обликом *више* из аутографа јер је ту измјену могао учинити сам пјесник.

(3) У стиху: за *слободу* [свободу – *наша измјена*] падшим јунацима [ШМ 2018: 33] нисмо замијенили црквенославенизам руског поријекла *ѧадшим* првог издања обликом *ѧалим* из аутографа јер је ту измјену могао учинити сам пјесник, али смо у читавом спјеву на основу овог примјера вратили Његошеву *свободу*.

(4) У стиху: *сад ѧройојѧе* [пропоите – *наша измјена*] Високи Дечани [ШМ 2018: 16] приређивач првог издања није знао за четворосложни облик *ѧройоѧѧе* па је, додавањем прилога *сад* тросложном облику *ѧройојѧе*, хтио да попуни силабичку структуру стиха.

1.3. Како бисмо приказали пјесников стваралачки поступак, размотрићемо дјелове текста које је аутор у рукопису прецртао (или на неки начин обиљежио).

(1) Послије прва два стиха, који су остали неизмијењени, Његош је био написао стихове:

«данасъ те є сунце огрѣяло» [АГ 1847: 8. редак],
хоће ваше круне засѣяти [АГ 1847: 9. редак].

Први од наведених стихова пјесник је прецртао кад је настављао реплику сердара Вукала устаљеним поређењем (у првом издању то је четврти стих):

како јарко на истоку сунце – [АГ 1847: 10. редак].

Почетак трећег стиха накнадно је измијењен, али та измјена није одражена у рукопису: јер ће [ваше круне засијати].

(2) Десети стих првобитно је гласио:

«радујте се» витешке гробнице [АГ 1847: 16. редак].

У рукопису је повратни глагол замијењен на лијевој маргини: отворте се [витешке гробнице].

(3) Осамнаести стих првобитно је гласио:

«дивный» споменъ изъ вѣчне читуле [АГ 1847: 24. редак].

У рукопису је први атрибут замијењен на лијевој маргини: светый [споменъ изъ вѣчне читуле].

(4) Двадесет пети стих претрпио је неколико фаза у стваралачком поступку пјесниковом:

«по погрешки» «кадъ» не валя ти мудрость кадъ посрнешъ –
[АГ 1847: 29. редак].

Прва варијанта била је очито: по погрешки [не валя ти мудрость], али се пјеснику први полустих није допао па га је, не завршивши стих, одмах прецртао. Умјесто њега је отпочео варијанту првог полустиха: кадъ [посрнешъ], али је vznik прецртао одлучујући се да са та четири слога заврши стих умјесто да га отпочне. Ни овом трећом варијантом, коначном рукописа што се тиче, није био задовољан, па је стих преиначио за прво издање [види т. 1.1.(1)].

(5) Двадесет шести стих претрпио је измјене прије него што је првобитна верзија довршена:

ніе шала «што сте у» што се урадило: [АГ 1847: 30. редак].

Недовршена верзија била је у 2. лицу множине: ніе шала што сте у[радили], а коначна – у безличном облику.

(6) Испред двадесет осмог стиха на лијевој маргини додата је скраћеница (написана као лигатура): *NB*. [АГ 1847: 32. редак]. Латинска скраћеница *nota bene* значи 'пази добро'. На крају стиха прецртана је повлака, очито послије измјене сљедећег стиха, па се пјесниково упозорење можда односи на ту измјену (поготову што у

наредном стиху умјесто уобичајеног безличног *облачи се* стоји, као ауторска трансформација, треће лице множине: *облаче се*).

(7) Двадесет девети стих првобитно је гласио:

«одъ овога чуда нечувена» – [АГ 1847: 33. редак],

али је стих у рукопису прецртан, а у продужетку, мало изнад линије првобитног стиха, почев од посљедњег слова прве верзије, написан је нови стих: *облаче се са сваког стране* – (поново је стављена повлака).

(8) Тридесети стих првобитно је гласио:

«подъяріо» «народъ православный». [34. редак].

По првобитној замисли њиме је требало да се мисао заврши (остала је у рукопису тачка). Други полустих је прецртан и у продужетку написан нови, а у складу с том замјеном преправљено је *о* у *л* у радном глаголском придјеву, додат наставак *а* на бјелини, а на лијевој маргини измијењен префикс: [уз]ярі[ла браћа православна]. Притом је остало десетеричко *і*, које се писало испред *о*, али не и испред *л*.

1.4. На полеђини листа с фрагментом пјесниковог аутографа *Шћейана Малої* налази се концепт писма писаног Његошевом руком, без датума и означеног адресата. Мираш Кићовић га датира: „Вјеровайно ѝрије 20 марѣа 1848 ѝог.“ (Петровић Његош 1955: 376). У *Биљешкама и објашњењима* Кићовић између осталог пише: „Писмо је без адресе, упућено вјероватно некој аустријској власти, можда которском капетану. Биће да се односи на аустријско- црногорски сукоб из 1848“ (Петровић Његош 1955: 592–593; знак | указује на прелазак на нову страну у тексту који се цитира). Приређивач је писмо објавио под бројем 502, док је сљедеће (бр. 503), упућено Едоарду Гријеу, датирано: „Цейиње, 20 марѣа 1848 ѝог.“ (Петровић Његош 1955: 376–377). Датирање некритички прихвата (и непрецизно интерпретира) Јевто М. Миловић: „Оно потиче вјероватно из марта мјесеца 1848, као што то правилно претпоставља и Мираш Кићовић“ (Петровић Његош 1965: 397).

С обзиром на то да је Његош, по сопственом признању, спјев написао 1847. године, писмо се ипак односи на аустријско- црногорски сукоб из 1847. године. Основано претпостављамо, на основу садржине писма, да се оно упућује Едоарду Гријеу, окружном капетану у Котору, и то послјије писма од 4/16. маја, којим Његош одговара на Гријеово писмо од 30. априла/12. маја (Петровић Његош 1955: 344), а прије писма од 14/26. јуна, којим Његош одговара на Гријеово писмо од 10/22. јуна 1847. године (Петровић Његош 1955: 345). Писмо је, дакле, могло бити написано крајем маја или почетком јуна, а то значи да је у мају 1847. пјесник већ био отпочео стваралачки процес писања *Шћейана Малої*.

Напомена

Фрагмент овог Његошевог писма:

Би ли врагу на ум дошло што ће се догодити? Да од подобнога народа може се свашто чекати! Тешко ономе ко је њин поглавар – то је најжалостнија судбина на свијету! (уп. Петровић Његош 1955: 376),

у коме не реконструишемо глагол нулте конјугације *ga* у значењу 'јесте' него узвичну рјечцу *ga* у значењу 'ма' па иза ње не пишемо запету, кореспондира с два одломка из *Шћеиана Малої*. Први је из реплике сердара Вукала, из прве појаве првога чина:

Хвѧла Богу несрећна чоѡвјека,
на крај му се стат не може нигда –
у њега су куке и завраке
и мудрине неке из дубине,
што ни врагу на ум доћ не може;
[ШМ 2018: 105–109],

а други – из реплике игумана Теодосије Мркојевића, из шесте појаве трећег чина:

Ви не дате седлат ни уздати –
правда ви је што је вама драго.
Ко је икад на свијет дочека
а од ђеце једне распуштене
што гоћ друго до вјечитѡ муќѡ?
Тешко томе ко ѡ вама брижи!
[ШМ 2018: 2019–2024].

Фразеологизам (што) *ни врају на ум доћ не може*, из прве реплике, у писму је преобразован у реторско питање, док се предикатив *ѡешко ѡоме* (ко о вама брижи), из друге реплике, у писму везује за показну замјеницу трећег лица: *ѡешко ономе* (ко је њин господар). Интертекстуална веза писма и спјева више је него очигледна!

2. JADRANSKI SLAVJAN

2.1. Други је извор одломак (четврта појава првог чина) који је Андрија Стојковић објавио реформисаном Вуковом латиницом (али с диграмом **gj** у вриједности **ћ**) у 4. броју листа *Jadranski Slavjan*, за мјесец јун 1850, са својом уводном биљешком која је датирана: „U Trstu, 1. Sedmana 1850” [JS 1850: 85–86].

Према овој првој публикацији исправили смо шест облика (све исправке потврђује и друга публикација одломка, у *Србским новинама*):

1 главари око [около – наша корекција] њега дубе [ШМ 2018: –189 (около JS 1850, около СН 1850)];

2 а народ сав у ѿмили [народ у гомили – наша корекција] кругом стоји [ШМ 2018: –189 (народ у gomili JS 1850, народъ у гомили СН 1850)];

3 Болла-Куран утрије Славјане [Славене – наша корекција] [ШМ 2018: 202 (Slavene JS 1850, Славене СН 1850)];

4 Кад вид'јеше жбири и увода [уводе – наша корекција] [ШМ 2018: 276 (uvode JS 1850, уводе СН 1850)];

5 дан четврти у Новоме [у Новому – наша корекција] сађем [ШМ 2018: 298 (у Novomu JS 1850, у Новому СН 1850)];

6 кад те срећа нама [к нама – наша корекција] донијела [ШМ 2018: 311 (к пама JS 1850, къ нама СН 1850)].

2.2. Седму исправку смо учинили иако је не потврђују Србске новине (полазимо од тога да је уредник Милош Поповић, као и сам Андрија Стојковић у коначној верзији, облик исправио како би био разумљивији):

7 плијенише народи Римљане [Римјане – наша корекција] [ШМ 2018: 198 (Rimjane JS 1850, Римляне СН 1850)].

2.3. У дилеми смо били само у примјеру:

8 „Цар је руски негђе у сакрову [ШМ 2018: 246 (negdje JS 1850, негдѣ СН 1850)].

У одломку диграмом **gj** означава се **ђ**, па би се могло претпоставити да се с **dj** означава нејотована секвенца, тим прије што на такав изговор као да указује и текст у Србским новинама. Исправку нисмо прихватили (оставили смо графију првог издања: негђе), из више разлога. Прво, у уводној биљешци Стојковић и сам користи Вуково **dj** у вриједности **ђ**. Друго, облик *неіђе* налазимо још у једном контексту *Шћейана Малої* (у прози послје стиха 844, на крају првог чина), као и у *Горском вијенцу* [види т. 5.(2)]. Треће, ортографски узус није допуштао удвајање сугласника *neggje па је овдје **ђ** означено са **dj** (у првом латиничком издању *Горскої вијенца* Стефан Митров Љубиша је у оваквим примјерима изостављао прво **g**: *negje*, тј. читао је *неђе*).

То што је једна потврда именице *архидјакон* у првом издању одштампана са **ђ**: Архиђакон (с. 86) може се објаснити тиме што је Андрија Стојковић именицу преписао са **dj** а не са **gj**, али су словослагачи у Загребу у том примјеру латиничко **Arhidjakon** штампали по Вуковом обрасцу (**dj** = **ђ**). Ми смо грешку исправили и примјере уједначили.

2.4. Навешћемо и један куриозитет. У *Уводу* у књигу *Свейлостї и сенке: Кулїура Срба у Трсїу* Марија Митровић се осврће и на лист *Jadranski Slavjan* (она због нечега етноним пише малим словом), па у

фусноти саопштава: „У броју 4. Андрија Стојковић објављује одломак из своје књиге о Његошевом *Лажном цару Шћейану Малом*, а у позиву на претплату се истиче да ‘ово биће сјајна звијезда за нашу историју и за домовину Југославију’“ (Митровић 2007: 24, нап.). – Стојковић не спрема своју него Његошеву књигу из које објављује одломак и пропраћа га уводном биљешком, коју и потписује; ауторство спјева види се из опширног поднаслови, али Стојковић није могао претпоставити да га литературолог будућности неће прочитати. Поред тога, М. Митровић нетачно цитира фрагмент из уводне биљешке; Стојковић пише: „i ovo biće sjajna zvijezda za našu historiju, domovinu Jugoslaviju“ [JS 1850: 85] (Андрија умјесто везника и пише запету, Марија додаје везник и понавља предлог: и за).

3. Србске новине

3.1. Трећи је извор исти одломак који је претходно објављен у Трсту латиницом (четврта појава првог чина), али га је Милош Поповић објавио ћирилицом, старом графијом, у београдском листу *Србске новине* 23. децембра 1850. (бр. 143, год. XVII) [СН 1850: 548].

Према овој, другој публикацији исправили смо, прво, три сљедећа облика иако их не потврђује прва публикација. То су:

1 Хоћаху ме оженит *Лайинком* [с Латинком – *наша корекција*] [ШМ 2018: 225 (Latinkom JS 1850, сь Латинкомъ СН 1850)];

2 а ја не кћех никад ни *довијек* [ни до в’јека – *наша корекција*] [ШМ 2018: 227 (ni dovijek JS 1850, ни до вѣка СН 1850)];

3 *дркѿећи* [дркћући – *наша корекција*] ми почне говорити [ШМ 2018: 255 (drkteći JS 1850, Дркћући СН 1850)].

Његош је глагол (*о)жениѿи* (*се*) употребљавао са социјативним предлогом *с*, а Стојковић је, у првом примјеру, предлог изоставио. Други примјер потврђује да је Стојковић једносложне рефлексе јага замјењивао двосложним кад је за то било могућности, док је Његош предлошкопадежну везу *до вијека* (у другом полустиху) употребљавао у значењу ‘док (сам) жив’. У трећем примјеру редактор Стојковић је глаголски прилог *дркћући* замијенио обичнијим *дркѿећи*, али је оставио траг те своје исправке: Његош је писао *к* испред *ћ*, али не и испред *ѿ* (ту је он имао *х*).

3.2. У дилеми смо били у првом полустиху већ навођеног примјера:

4 а ја не кћех никад ни до в’јека [ШМ 2018: 227 (некѿех JS 1850, нехтѣ СН 1850)].

Испред *ћ* фонема <х> имала је израженију експлозивну компоненту у себи, па се могла акустички примати као *к*. Његош је ту пи-

сао и к и х. У 264. стиху *Горској вијенца* (што се не хће у ланце везати) написао је **нехће** (л. 3 об.), али је ту био најприје написао **к** па га је преправио у **х**. У 1051. стиху (Не кће Србин издати Србина) остало је неисправљено **некће** (л. 7), као и у 2600. стиху (који ни се не кће покрстити) у првом издању (с. 107), из оног дијела спјева чији рукопис није сачуван. Опредјељујемо се зато за **к**, које је остало и у првом издању: **некћех** (с. 18).

3.3. На неколика мјеста у одломку *Шћейана Малој* објављеном у *Србским новинама*, према едиционим узусима који су у том периоду у Србији владали, уметнута је графема **Ѣ** у ријечима гдје је код Његоша није било (и нема је ни у првом издању спјева). За текстологију Његошевих дјела посебно су важни глагол *целиваѡи* и облик мушког рода придјева *ѡио*:

5 *целива земљу ѡред собом* [*ШМ 2018*: –211 (*celiva JS 1850*, *Цѣлива СН 1850*)];

6 *Господаре, ѡио народ жели* [*ШМ 2018*: 221 (*ѡио JS 1850*, *ѡѡо СН 1850*)].

Први је примјер облик 3.л. јд. презента глагола *целиваѡи*, у дидакалогији између 210. и 211. стиха:

Поздрављам те, светињо славенска –
(*ѡѣлиѡа земљу ѡред собом*)
у тебе је моје спѡсењие,
а у мене твоја срећа сјајна:
[*ШМ 2018*: 210–212; **ѡѣлива** (*СН 1850*)].

Други примјер је придјев *ѡио* у номинативу једнине мушког рода неодређеног вида, у 221. стиху:

Господаре, ѡио народ жели
(ако милост твоја извољава)
да му кажеш твоја странствовања
и рашта те с престола дигоше.
[*ШМ 2018*: 221–224; **ѡѡо** (*СН 1850*)].

3.4. Још два примјера уметања графеме **Ѣ** налазимо у радним глаголским придјевима мушког рода једнине, у 235. и 236. стиху:

Знам – за мене уточишта није:
ко би смио – примити ме неће,
ко би хтио – примити ме не см'је.
[*ШМ 2018*: 234–236; **смѡо, хтѡо** (*СН 1850*)].

Посљедњи стих је занимљив и с аспекта утврђивања изворног текста *Шћейана Малој*. Други полустих у *Србским новинама* гласи: **примити ме несмѢ**, с једносложним рефлексом дугог јата у десетом слогу [*нѣсмѣјѣ*].

Према другој публикацији одломка исправили смо и два сљедећа облика (у истом стиху) иако их не потврђује прва публикација. То су:

7–8 ко би хтио – *йримий ме не смије* [примити ме не см'је – *наша корекција*] [ШМ 2018: 236 (primit' me ne smije JS 1850, примити ме несмѣ СН 1850)].

Да би остварио изосилабизам, Стојковић је скратио инфинитивни суфикс *йи*, а у презенту успоставио двосложни рефлекс јата.

4. Прво издање спјева

4.1. Четврти, основни извор представља прво издање спјева, које је приредио Андрија Стојковић [АС 1851]. Стојковић је *Шћейана Малој* издао у Трсту, а штампао га у Загребу.

Да је то издање рађено с латиничког рукописа, потврђују бројни примјери; неке је, на крају књиге (на стр. 184), исправио Андрија Стојковић [даље: А.С.], неке исправљамо ми.

Једне су грешке настале у Трсту, приликом преписивања Његошевог ћириличног текста латиницом, и то тако што је ћирилично схваћено као латиничко **с**: у свијету → и свијету:

1 У *цвијетју* [у свијету – *наша исјравка*] царства најјачега? [ШМ 2018: 849 (с. 45)],

ћирилично *й* (писало се као данас у руском) – као латиничко **n**: *Арайске* → Aranske; *Арайскоја* → Aranskoga; *Дешћ-Кайчака* → Dešt-Kačaka; *оји* → oni:

2 све *Аранске* [Арапске – *наша исјравка*], Африке [ШМ 2018: –1614 (с. 78)];

3 и *Рака* [Ирака – *наша исјравка*] | *Аранскоја* [Арапскога – *исјравка* А.С.] и персинскога, [ШМ 2018: 1614 (с. 78–79, 184)];

4 Грузије и *Дешћ-Канчака* [Дешт-Капчака – *наша исјравка*], [ШМ 2018: –1614 (с. 79)];

5 три војводе *они* [опи – *наша исјравка*] тада: [ШМ 2018: 2418⁶ (128) (с. 115)],

медијално ћирилично *в* – као латиничко верзално **V**: *Варварскоја* → VARBARSKOGA:

6 *Варбарскоја* [варварскога – *исјравка* А.С.] свога срца [ШМ 2018: 2140⁶ (с. 102, 184)],

а ћирилично писано *и* – као латиничко **u**: *и дава* → и dаva; *и весеље* → и veselje; *Теодосиу* → Teodosiju; *йоидиу* → pogibiju:

7 у *дава* [и дава – *исјравка* А.С.] Владици Сави писмо, [ШМ 2018: –321 (с. 21, 184)];

8 Велика граја у *веселе* [и весеље – *наша исјравка*] [ШМ 2018: –2027 (с. 96)];

9 даде писмо *Теодосију* [Теодосији – наша исџравка] Мркојевићу, [ШМ 2018: –3064 (с. 142)];

10 од њега се надај *џоџиђију* [погиђији – наша исџравка] [ШМ 2018: 3845 (с. 176)].

Грешкама је доприниђела културолошка разлика *варвари/ barbari*, као и дијалекатски карактер промђене личног имена (ном. *Теодосија* / дат. *Теодосији*) умђесто стандардне (ном. *Теодосије / дат. *Теодосију).

Посебно треба истађи примђер у коме не само да је ћирилично писано и схвађено као латиничко **и** него је, приликом преписивања, претходно *а* прескочено: *Паџријарха и* → *Patrijarhu*:

11 служи *Паџријарху, Владику* [патријарха и владику – наша исџравка] [ШМ 2018: –2528 (с. 120)].

Од ових једанаест грешака Андрија Стојковић је запазио само три, а и њих тек кад је било већ одштампано једанаест првих табака па су исправке додате на крају посљедњег, дванаестог (полу)табака, а осам није ни запазио.

4.2. Друге су грешке настале у Загребу, приликом слагања текста у штампарији, и то тако што је латиничко *п* схвађено као ћирилично **п**: *павикоћ* → павукох (није „исправљен” вокал у префиксу); *nagrđimo* → погрђимо („исправљен” је и вокал у префиксу):

1 Какве бједе *џавукох* [навукох – наша исџравка] на њега, [ШМ 2018: 740 (с. 38)];

2 Дрђимо га, не *џојрђимо се* [не нагрђимо се – исџравка А.С.], [ШМ 2018: 1946 (с. 93, 184)],

латиничко писано верзално **Т** – као ћирилично **Г**: *Traknula* → Гракнула:

3 *Гракнула* [Тракнула – исџравка А.С.] се она на далеко, [ШМ 2018: 2875 (с. 134, 184)],

латиничко верзално **В** – као ћирилично **В**: *Vožju* → Вожју:

4 *Вожју свјеџлос* [божју свјетлос[т] – наша исџравка], те земљи свијетли, [ШМ 2018: 2195 (с. 104)],

а латиничко *и* – као ћирилично **и**: *Smaju* → Смаји; *Lazu* → Лази; *Cetinju* → Цетињи; *и сара* → и цара; *и пјој* → и њој; *željkiје* → жељкије:

5 Дају оружје *Смаји* [Смају – наша исџравка] татарину [ШМ 2018: –728 (с. 38)];

6 (*Лази* [Лазу – исџравка А.С.] Богдановићу.) [ШМ 2018: –1086 (с. 56, 184)];

7 врви к *Цеџињи* [Цетињу – наша исџравка] [ШМ 2018: –1686 (с. 83, 184)] (Стојковић је исправио предлог намђесто кођега је био везник *и*, али није и наставак именице);

8 Цар сатана и Цара [у цара – *исправка* А.С.] Мустафе [ШМ 2018: 1949 (с. 93)];

9 Нека и њој [у њој – *наша исправка*] лаже своје каје. [ШМ 2018: 2942 (с. 136)];

10° дин жељкије [жељкује – *наша исправка*] такве измећаре, [ШМ 2018: 3785 (с. 174)].

Да ли је неки словослагач ипак знао ћирилицу или је пету и шесту грешку направио по аналогiji (лична имена је мијењао по обрасцу *Лазо, Смајо*, дат. *Лази, *Смаји) а осму зато што није знао за глаголски облик *заими* из претходног стиха па није схватио смисао – ирелевантно је: важно је да је он слагао с латинице тражећи у кутијама ћирилична слова а на кутијама је била латиничка ознака.

Издвојили смо примјер у којем је замијењено *ч* (латиничко *č*) и *ћ* (латиничко *ć*):

11 *На чилиму* [на ћилиму – *наша исправка*] у дивном Стамболу, [ШМ 2018: 3710 (с. 171)].

Латиничка слова се разликују само по надредном знаку па је логично претпоставити да је протограф био латинички, мада је могуће и да је до грешке дошло због неразликовања двају гласова, *ч* и *ћ*, у идиолекту словослагача.

И овдје је од једанаест грешака Андрија Стојковић уочио и исправио четири, а и њих тек кад је било већ одштампано једанаест првих табака па су исправке додате на крају посљедњег, дванаестог (полу)табака – а седам није ни запазио.

4.3. Питањем штампања Његошевог посљедњег спјева бавио се у својим радовима Љубомир Дурковић Јакшић.

(1) Чланак *На Њећошевој књизи „Јућославија“* Љубомира Дурковића Јакшића почиње реченицом: „Године 1851. штампана је Његошева књига *Лажни цар Шћейан Мали*, на којој је, на корицама, објављено име наше отаџбине *Јућославија*“ (Дурковић Јакшић 1963: 253). У завршном, петом одјељку чланка (међунаслов: 5. *Објављивање имена наше отаџбине Јућославија на Њећошевом делу Шћейану Малом*) аутор закључује да је пун публицитет то име добило тек онда кад је објављено Његошево дјело истичући: „Ово је једини пример у историји наше књиге до 1941. године да има оваква ознака. Ово је значајно за нашу националну историју, јер је име *Јућославија* популарисано преко Његошевог дела“ (Дурковић Јакшић 1963: 264; исправили смо словну грешку: „да 1941“).

(2) У четвртном одјељку чланка (међунаслов: 4. *Шћамљање Њећошевог дела Шћейана Малој*) Љубомир Дурковић Јакшић наводи важне податке. Први: да је Андрија Стојковић 1850. године молио Попечитељство просвештенија у Београду да му се додијеле слова, „за моћи лакше и згодније распростирати просвјету понајвише по Приморју србске Југославије“ (имају се у виду, наравно, ћириличка

слова). Други: да Стојковић није добио слова „јер у Београдској Типографији није било резерве“, па је због тога одлучио да своја издања штампа у Загребу код Фрање Жупана (Дурковић Јакшић 1963: 261).

У истом чланку, испод првог записа у којем се помиње Његошево име, Љубомир Дурковић Јакшић наводи податке о прве три публикације Шћепана Малог: „Пре штампања Његошевог дела објављени су мањи делови из њега у новинама у Трсту и Београду. Цело дело је изашло свакако до средине марта 1851. године“ (Дурковић Јакшић 1963: 263). Аутор не даје податке о прве двије публикације – навео их је у својој *Библиографији о Његошу*, не исправљајући их [види даље т. (3)].

(3) Љубомир Дурковић Јакшић је у библиографској јединици бр. 2336 своје *Библиографије о Његошу* опширно навео податке о првом издању *Шћепана Малог*. За мјесто гдје је ово дјело објављено (*Јуџославија*, на брошираној корици) аутор каже: „Ово је пре Другог светског рата једини овакав случај у историји наше књиге, не само српске већ и југословенске.“ Завршава се библиографска одредница сљедећим подацима: „Одломци из Ш. М. штампани су прво у: *Jadranski Slavjan* (Trst) 1850, лист 4, стихови 191–322; Срб. нов. (Београд) 23. XII. 1850, 120 стихова из прве појаве, а само дело изашло је почетком марта 1851“ (Дурковић Јакшић, *Библиографија о Његошу*, 1951: 188). – Исте ове податке, исто овако неодређене и с грешкама, наводи Александар Младеновић у свом критичком издању спјева позивајући се само на свог претходника (Петровић Његош 2007: 299–300). А грешке су Дурковића Јакшића три: 1 треба *Slavjan*, 2 није 120 стихова него 132 стиха, 3 није из прве појаве него из четврте појаве првог чина; Младеновић додаје и четврту: 4 наводи тршћански лист ћирилицом.

(4) У књизи *Библиографија о Његошу* даје се огромна библиографска грађа. Тако се на стр. 216–220 под истим бројем 2711 описују српске новине, а међу бројним подацима је онај од 23. XII 1850: одломак из „Лажног цара Шћепана Малог“ (Дурковић Јакшић, *Библиографија о Његошу*, 1951: 220).

Потпуне податке и саме текстове из овог и других србијанских гласила Љубомир Дурковић Јакшић објавиће исте године у посебној књизи, па ће се ту наћи и поменути одломак (Дурковић Јакшић, *Србијанска шћамја о Његошу*..., 1951: 192–195]. А из њега се види да су то исти стихови као у листу *Jadranski Slavjan* (четврта појава првог чина у цјелини, стихови 191–322 по досадашњој нумерацији, које се држи и Младеновић, по нашој нумерацији то су стихови 189–320, али опет их је 132); додуше, умјесто једног стиха су тачкице, тачкицама су означени непрочитани дјелови још два стиха, па се стварно добија 129 потпуних стихова. Дурковић Јакшић ту није исправио податак из своје библиографије, а није то учинио ни касније. Оно што није учинио он, могао је урадити Александар Младеновић, али се и он задовољио обичним преписивањем.

4.4. На основу наведених података може се реконструисати историја објављивања спјева.

1 Његош је 1. јуна 1850. године предао Андрији Стојковићу рукопис дјела *Шћейан Мали*, а спјев је изашао из штампе девет мјесеци касније. Разлози за кашњење објашњавају се жељом издавача да дјело штампа у Трсту, ћирилицом. У Трсту су потенцијални словослагачи можда знали ћирилицу, али нису имали комплете ћириличких слова; тражио их је Стојковић од србијанског Попечитељства просвештенија, али ни они нису имали резерву, као што смо видјели. То је једно.

2 Друго. У Загребу су имали ћириличка слова, али словослагачи нису знали ћирилицу. Зато је Стојковић морао прво да транслитерише рукопис са старе ћирилице на нову, Вукову латиницу како би словослагачи могли да нађу одговарајуће ћирилично слово (кутије са словима означене су биле латиничким графемама или диграмима, а у кутији је било одговарајуће ћирилично слово). Без ове основане претпоставке не могу се ваљано објаснити штампарске грешке првог издања.

3 Треће. Фрагмент транслитерисаног текста Стојковић је објавио у Трсту, у листу *Jadranski Slavjan*, латиницом, што у претходним библиографским знацима није констатовано.

4 И посљедње. Ни Дурковић Јакшић, ни Младеновић не наводе да је у *Србским новинама* објављен исти одломак који је штампан у Трсту, али старом ћирилицом. Неке дјелове текста приређивач није успио да прочита или их је погрешно прочитао, а то значи да је текст слаган (дјелимично и редигован) према Његошевом рукопису односно ауторизованом чистопису. Другим ријечима, пошто је пренио на латиницу фрагмент спјева и дао га у штампу, Стојковић је уступио лист аутографа на коме је тај фрагмент био написан *Србским новинама* да га и оне објаве, као најаву будућег издања (уредник и издавач М. Поповић био је задужен за скупљање претплате у Србији, како слиједи из уводне биљешке М. Стојковића у листу *Jadranski Slavjan*). А сâмо издање објављује Стојковић новом, реформисаном Вуковом ћирилицом, као што је добро познато.

Напомена

Сачувани фрагмент Његошевог аутографа трију првих реплика *Шћейана Малој* представља претходну верзију текста (руски: черновик), последице којег слиједи чистопис, начисто преписан рукопис (руски: чистовик, беловик, беловая рукопись), који може урадити писац или неко други (па да га писац ауторизује), као што је то учинио Вук Врчевић с Његошевом *Свободијадом*. То је једно.

Друго. Ми полазимо од тога да је текст спјева у цјелини преписао начисто за штампу неко други, а не Његош, и да је од тога ауто-

ризованог преписа старом ћирилицом Андрија Стојковић у Трсту полазио транслитеришући га на латиницу, а с латинице су текст словослагачи у Загребу преводили на нову ћирилицу. А и Милош Поповић у Београду полазио је вјероватније од тог ауторизованог преписа старом ћирилицом (а не директно од Његошевог аутографа).

И треће. Претпоставку о могућем преписивачу текста, тј. лицу које је Његошев *черновик* превело у *беловик* да би га пјесник ауторизовао, размотрићемо у другом раду из ове серије о реконструкцији штампарских грешака у *Шћейану Малом*.

Исходи

5. Сабраћемо, али у ретроспективној перспективи, резултате наше анализе четири извора за успостављање изворног (научног) текста *Шћейана Мало* и припрему критичког (и сваког другог) издања посљедњег Његошевог спјева.

(1) Што се тиче првог комплетног издања, наша анализа неоспорно показује да је оно резултат двају процеса транскрипције, са старе ћирилице на латиницу и с латинице на нову ћирилицу. При том је Андрија Стојковић, приређивач првог издања, исправио седам од двадесет двије штампарске грешке које су резултат тих двију транскрипција, што је нешто мање од једне трећине (31,82%). Престале грешке, оне „безазлене“ које су схваћене као обичне словне штампарске грешке, исправили су наши претходници, а оне које су давале „смислени“ текст исправили смо ми.

У овој статистици нису узете у обзир друге грешке које нису биле резултат двостепене транскрипције, на примјер грешке неправилне вербализације текста, тј. подјеле текста на ријечи. Једну такву ми смо и овдје исправили, а она се тиче топонимâ (ген.): Ирака арапскога и пѣрс’јинскога [ШМ – 1614]. У првом издању одштампана је прва компонента синтагме растављено: Халеба и Рака | Аранскога и Персинскога, Лаасе, Дилета, Ракка, Мосула [АС 1851: 78–79], што је остало у свим каснијим издањима. Приређиваче и коментаторе није зачурила употреба везника *и* гдје му мјесто није, у сред набрајања. Драгутин Костић оставља наведени текст суштински без измјене (уз писање једног *а* и једног *к* у топонимима и уз исправку придјевског облика **арапскога**, који, као и наредни придјев, пише малим словом). Тако је добио два хомографа. За први у напомени каже: „*Рака* – (жен. род) град на левој обали реке Еуфрата, у вилајету халепском; у њему се састају каравани трговаца *арайских* и *џерсијских*“. За други не каже да је и то женски род: „*Рака* – предео у сев. Тунису [...]“ (Петровић Његош 1902: 90). Костића су слиједили каснији приређивачи.

(2) Што се тиче двију претходних публикација четврте појаве првог чина (132 стиха и прозне секвенце које ту појаву прате), наша

анализа показује да се на основу њих може исправити дванаест облика. Шест исправки потврђују и *Jadranski Slavjan* и *Србске новине*, једну – само *Jadranski Slavjan*, а пет – само *Србске новине*.

Једну корекцију нисмо учинили иако текст првог издања не потврђује ниједна од двије претходне публикације. То је прилог *неиђе* из 2018. стиха, за који смо се определијели на основу интертекстуалне паралеле: ефекат јекавског јотовања потврђује не само други контекст *Шћейана Малої* [види т. 2.3.] него и свих пет потврда из *Горскоїа вијенца*: оградиле негђе воденицу [ГВ 2018: 831]; крије негђе заматуљак пара̄, [ГВ 2018: 1712]; Чудна негђе пѹстога плијена, [ГВ 2018: 1715]; но̄ се негђе бој крвави бије [ГВ 2018: 2564]; газио си негђе ватру жӣву, [ГВ 2018: 2739].

Нисмо прихватили ни замјену **к** са **х** у облику (не) *кћех* у 227. стиху не само зато што фонетизам првог издања потврђује *Jadranski Slavjan* него и зато што се и у Његошевим рукописима у овој позицији срећу и **к** и **х** (а изговарало се стварно **х** с изразитом експлозивном компонентом). Наравно, нисмо прихватили облике *целива и *цио из *Србских новина* јер је то неоправдана редакција приређивача.

(3) Што се тиче пјесниковог аутографа у којем је посвједочено 36 стихова коначног издања, тј. стихови 1–19, 23–39 с пратећим прозним секвенцама, наша анализа показује да је оправдано учинити четири измјене. Двије су у реду ријечи: (како јарко) *на истиоку сунце* [ШМ 2018: 5]; (веће) *друке жалим* (него муке) [ШМ 2018: 33], трећа је у фонетизму: (за) *свободу* (падшим јунацима) [ШМ 2018: 33], а четврта у силабизму: *ѣройоиие* (Високи Дечани) [ШМ 2018: 16] (уз изостављање „паразитског“ прилога *сад на почетку стиха).

На први поглед то не изгледа много. Али на основу акузатива: за *свободу* || *пáдшӣм* | *јуна̄цима*; [ШМ 19 (акцентовано издање у припреми)] исправили смо коријен у именици **свобода** још у 30 потврда, као и трипут у прилогу **сво̀бодно**, двапут у глаголу **осво̀бодити** те трипут у придјеву **сво̀боднӣ** (четврта потврда придјева је у пјесниковом *Предјовору*).

Исте ове лексеме налазимо у *Лучи микрокозма* (само што је глагол несвршеног вида *сво̀бодийи*). Нашу корекцију, међутим, највише потврђује наслов Његошевог пјесмотвора *Сводогијага*. Тек кад је откривен петроградски рукопис који је Његош ауторизовао (а преписао га Вук Врчевић), могла се вратити изворна именица у наслову; дотле је књига словила као *Слободијада, како је пјесника „исправио“ Љубомир Ненадовић, приређивач првог (постхумног) издања.

(4) Претходни приређивачи *Шћейана Малої* нису уопште упоређивали концепт оригиналног Његошевог писма, који је написан на полеђини листа с фрагментом пјесниковог аутографа спјева, с текстом спјева. Ми смо га упоредили и уочили двије важне интер-

текстуалне паралеле писма и спјева (прва је одражена у стиховима 105–109, а друга у стиховима 2019–2024).

Поред тога, утврдили смо да писмо није састављано „прије 20. марта 1848. године“, како га је датирао Мираш Кићовић (са ограном: „вјероватно“), него девет мјесеци раније – оријентационо крајем маја или почетком јуна 1847. године, а то значи да је у мају те године пјесник већ био отпочео стваралачки процес писања *Шћейана Малој*

ИЗВОРИ

AG 1847: [Шћепанъ Малый]. Первое дѣиствіе. Первое явленіе. [Аутограф Петра II Петровића Његоша, 1847]. Рукописно одељење Матице српске: Нови Сад (сигнатура М 498).

AS 1851: *Лажни цар Шћейан Мали*: Историческо Збитије Осамнајестога вијека. Пјесмотворје Његове Свијетлости Петра Петровића Његоша, Владике и Господара Црнегоре. [На 9. страни:] *Шћейан Мали*. Повјестно збитије, у пет дјејствијах. [На насловној страни:] Издао 1851. године Андрија Стојковић у Трсту. [На корици:] У Југославији. [На полеђини насловне стране испод мота:] Печатња браће Жупана у Загребу 1851.

ГВ 2018: Петровић Његош, Петар II. *Луца микрокозма. Горски вијенац. Шћейан Мали*. Основно издање. Ортографија и ортоепија. Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Друштво за неговање Његошевог дела, 2018: 161–287.

СН 1850: Одломак из нове књиге Владике Црногорскога: Лажный царъ Шћепан Малый. *Срдске Новине*. Уредник и издавач: Милош Поповић. У Београду. XVII/143 (23. Децембра 1850): 548.

ШМ 2018: Петровић Његош, Петар II. *Луца микрокозма. Горски вијенац. Шћейан Мали*. Основно издање. Ортографија и ортоепија. Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Друштво за неговање Његошевог дела, 2018: 289–473.

JS 1850: *Lažni car, Šćepan Mali*: historičesko zbitje, preko polovine 18. vijeka, iscrpljeno iz dokumenatah arhive Mletačke. Sačinjenije od sjajnog pera Svijetlog Vladike Gospodina i Gospodara Petra Petrovića Njeguša Vladjetelja Crnegore, brdah i proče. / [Уводна биљешка:] Андрија Стојковић. *Jadranski Slavjan*: Na svitlo dan od Slavjanskiga društva v Terstu. List 4 (Mesca Junja 1850): 85–86.

ЛИТЕРАТУРА

Дурковић Јакшић, Љубомир. *Бидлиографија о Њејошу*. Београд: Прогресс, 1951.

- *Србијанска шћамѣа о Њеѣошу и Црној Гори (1833–1851)*. Београд: Научна књига, 1951. (Српска академија наука. Грађа. Историски институт, Књига трећа).
- „На Његошевој књизи ‘Југославија’.” *Библиотечкар*. 15. 4 (1963): 253–265.
- Митровић, Марија. *Свејлост и сенке: Култура Срба у Трстју*. Београд, 2007.
- Петровић Његош, Петар. *Лажни цар Шћейан Мали*. [Предговор написао Јаша М. Продановић. Приредио Драгутин Костић]. Београд–Загреб: Штампарија Мила Маравића, 1902. (Српска књижевна задруга, 63). [Првом пагинацијом штампани су, накнадно, предговор и биљешка о издању потписана са С. К. З.].
- *Горски вијенац. Луча микрокозма. Шћейан Мали*. У редакцији Милана Решетара, Београд: Државна штампарија, 1926 (Целокупна дела Петра Петровића Његоша. Књига прва. Већа дела).
- *Писма III: 1843–1851*. [За штампу приредио, биљешке и објашњења написао Мираш Кићовић]. Београд: Просвета, 1955 (Целокупна дјела П. П. Његоша. Књига девета).
- *Лажни цар Шћейан Мали*. Приредио за штампу и прилоге написао Јевто М. Миловић. Титоград: Графички завод, 1965 (Библиотека „Луча“, 15).
- *Лажни цар Шћейан Мали*. Приредио Александар Младеновић. Подгорица: ЦАНУ, 2007 (Сабрана дјела Петра II Петровића Његоша. Критичко издање. Књига трећа).

Радмило Мароевич

Источници научног издања поеме Његоша «Щепан Малый»

Резюме

В настоящей статье рассматриваются четыре источника, служащие для подготовки научного издания поэмы «Щепан Малый» сербского поэта эпохи романтизма Петра II Петровича-Негоша. Статья состоит из введения, четырех глав и выводов.

Во введении изложена история вопроса. Прочтение Й. Миловичем в автографе словоформы *више* ‘высшие’ вместо *ваше* ‘ваши’ в 13м стихе („ево зоре на ваше брегове“) неверно: в последнем слове строки представлен семантический русизм в значении ‘берега’. Неоправдано также девятисложное прочтение Миловичем 16го стиха подлинника („пропоите, Високи Дечани“): в автографе написано не **ой**, а **ои**. А. Младенович в строке правильно реконструировал силлабический состав сербского десятисложника, однако не стал исправлять первое издание (следовало в начале строки убрать лишнее слово *саг* ‘теперь’).

В первой главе настоящей статьи описан первый источник – сохранившаяся первая страница автографа поэта, относящаяся к весне 1847го года

(два первых высказывания сердара Вукале и первая реплика игумена Теодосии Мркоевича с сопутствующими прозаическими вкраплениями из первого явления первого действия) (см. п. 1),

Во второй главе описан второй источник – четвертое явление первого действия, опубликованное латиницей в начале июля 1850го года в июньском номере ежемесячного журнала «Jadranski Slavjan», выходявшего с марта того же года в Триесте (см. п. 2).

В третьей главе описан третий источник – тот же фрагмент, что и в журнале «Jadranski Slavjan», опубликованный в этот раз неререформированным кириллическим шрифтом в декабре 1850го года в белградской газете «Србске новине» (см. п. 3).

В четвертой главе рассматривается четвертый (основной) источник – первое издание произведения, опубликованное, под редакцией А. Стойковича, в Триесте, а напечатанное в Загребе в марте 1851го года (см. п. 4).

В заключительной главе подводятся итоги исследования (см. п. 5).

Что касается автографа поэта, помимо реконструкции силлабической структуры оригинала в одном стихе: *пропоите* (Високи Дечани) [ШМ 2018: 16], целесообразно изменить порядок слов в двух стихах: (како жарко) *на истоку сунце* [ШМ 2018: 5]; (веће) *бруке жалим* (него муке) [ШМ 2018: 33] и фонетическую структуру одного имени существительного: (за) *свободу* (падшим јунацима) [ШМ 2018: 33]. Однако, последнее изменение распространяется на все слова с корнем *свобод* в поэме (в общей сложности это еще 30 фиксаций самого существительного, три фиксации наречия *свободно*, две – глагола *освободити* и четыре – имени прилагательного *свободни*).

В статье применяется интертекстуальный сопоставительный анализ приведенных четырех источников в целях устранения опечаток первого издания поэмы (и неоправданных редакционных изменений Андрии Стойковича) и восстановления подлинного текста произведения). Анализ показывает, что текст произведения, до того как он будет напечатан реформированной кириллицей Вука Стефановича Караджича, был переписан латиницей с рукописи Негоша, которая в свою очередь была осуществлена (написана поэтом или кемто переписана) поздним вариантом славяносербской графики и орфографии, используемой в середине XIX столетия.

Помимо текстологических задач, в статье решается вопрос о датировке письма, конспект которого, написанный почерком Негоша, помещен на обороте листа с первой страницей автографа поэмы «Щепан Малый». Устанавливается также интертекстуальная связь двух фрагментов данного письма со стихами поэмы «Щепан Малый».

Ключевые слова: Петр II ПетровичНегош, поэма «Щепан Малый», автографы Негош, переписка Негоша, научное издание, газета «Jadranski Slavjan», газета «Србске новине»

Примљен: 1. 10. 2020.

Прихваћен: 15. 6. 2021.